

Andrzej Anderwald

"Grundkurs Fundamentaltheologie :
Eine Einführung in die Grundfragen
des christlichen Glaubens", Perry
Schmidt-Leukel, München 1999 :
[recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 8/1, 228-231

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

czym przedmiotem prowadzonych tu rozważań jest kwestia relacji między Kościołem a nauką w perspektywie ostatniego stulecia, z zamiarem uwzględnienia odniesień do teorii ewolucji. Wszelkie odniesienia Kościoła do nauki zawsze stanowią, szczególnie dla Kościoła, sprawę delikatną i trudną, gdyż u ich podstaw znajduje się zachodząca w chrześcijaństwie osobliwa relacja pomiędzy wiarą a nauką. Poprawne tworzenie relacji pomiędzy teologią a naukami przyrodniczymi domaga się, zdaniem wspomnianych autorów, na wstępie oczyszczenia dotychczasowych niewłaściwych odniesień Kościoła do nauki. Następnie dopiero można przystąpić do kształtowania dialogu pomiędzy tymi naukami, uznając ich autonomię, jak i związane z nią różnice metodologiczne. Przykładem właściwego układania relacji między teologią a naukami przyrodniczymi jest zawarty w tej części artykułu Diedricha na temat sensu starotestamentowej wypowiedzi o Bogu stwórcy nieba i ziemi.

Reasumując można stwierdzić, że prezentowana książka *Evolution im diskurs* stanowi interesującą próbę ukazania aktualnego stanu debaty pomiędzy przyrodnikami, filozofami i teologami na temat ewolucji. Na uznanie zasługuje interdyscyplinarny charakter pracy widoczny w ujmowaniu tematyki ewolucji z trzech różnych płaszczyzn badawczych: przyrodniczej, filozoficznej i teologicznej. Wartościowe są również metodologiczne refleksje, prowadzone przez R. Buchera i M. Weingartena, nad samą formą badań interdyscyplinarnych. Zastrzeżenia budzi bardzo ogólne ukazanie relacji między Kościołem a nauką z małym uwzględnieniem, mimo deklarowanego zamiaru, relacji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła do teorii ewolucji. Jako brak należy uznać również nieuwzględnienie aktualnych wypowiedzi papieskich na temat stosunku Kościoła do ewolucji (Rzym 26.04.1985, Watykan 22.10.1996). Mimo tych zastrzeżeń praca jest godna polecenia nie tylko teologom czy filozofom, ale także przedstawicielom nauk biologicznych. Aktualna literatura, indeks rzeczowy czynią z niej cenną pozycję naukową. Interesującym dopełnieniem omawianej pracy mogą się stać pochodzące z tego samego okresu takie pozycje książkowe, jak: R. Schwanger, *Erbsünde und Heilsdrama. Im Kontext von Evolution, Gentechnologie und Apokaliptik*, Münster 1997 czy Ulricha Lüke, *Als Anfang schuf Gott... – Bio-Theologie: Zeit – Evolution – Hominsation*, Paderborn – München – Wien 1997. Omawiana książka może stanowić również ubogacenie prowadzonych na gruncie polskim dyskusji na temat relacji ewolucja – stworzenie, czy niektórych zagadnień z filozoficznej antropologii, podejmowanych przez takich autorów jak: K. Klószak, Sz. W. Ślaga, W. Sedlak, T. Wojciechowski.

ks. Andrzej Anderwald

Perry Schmidt-Leukel, *Grundkurs Fundamentaltheologie. Eine Einführung in die Grundfragen des christlichen Glaubens*, Verlag: Don Bosco, München 1999, ss. 291

We współczesnej niemieckiej teologii fundamentalnej można zauważyć dwie tendencje w uprawianiu tej dyscypliny: jedna zachowująca klasyczne traktaty, druga oparta na specjalizacji. Przykładem pierwszej z nich jest wydany przez W. Kerna, H.J. Pottmeyera i M. Schelera czterotomowy *Handbuch der Fundamentaltheologie* (1985-1988). Natomiast przykładem specjalizacji są liczne pozycje książkowe ukazujące uprawianie teologii fun-

damentalnej: w perspektywie hermeneutycznej (E. Biser, *Glaubensverständnis. Grundriß einer hermeneutischen Fundamentalthologie*, Freiburg 1975), ekumenicznej (P. Knauer, *Der Glaube kommt von Hören. Ökumenische Fundamentalthologie*, Graz 1978), transcendentalno-filozoficznej (H.J. Verweyen, *Gottes letztes Wort. Grundriß der Fundamentalthologie*, Düsseldorf 1991), czy prakseologicznej (J.B. Metz, *Glaube in Geschichte und Gesellschaft. Studien zu einer praktischen Fundamentalthologie*, wyd. 5, Mainz 1992). Po dominującej w ostatnich latach tendencji do aspektowego uprawiania tej dyscypliny, coraz wyraźniej widoczna staje się tendencja do przedstawiania zagadnień teologii fundamentalnej w formie trzech klasycznych jej traktatów. Ten powrót do klasycznego układu tej dyscypliny nie oznacza chęci powtórzenia czy przypomnienia jedynie dawnych tematów, ale więcej idzie w tych pracach o poszukiwanie odpowiedzi w ramach tychże traktatów na podstawowe dla teologii fundamentalnej pytanie: czy wiara chrześcijańska jest rozumna.

Interesującą próbę nowego spojrzenia na klasyczne traktaty teologii fundamentalnej odnajdujemy w ostatniej publikacji P. Schmidt-Leukela, teologa z Monachium, specjalisty z zakresu teologii fundamentalnej i teologii religii. Wcześniejsze publikacje tego teologa, zwłaszcza z zakresu teologii fundamentalnej (pod jego redakcją *Religiöse Erfahrung und theologische Reflexion*, Paderborn 1993; wspólnie z H. Döringiem i A. Kreinerem, *Den Glauben denken. Neue Wege der Fundamentalthologie*, Freiburg 1993) wskazują na duże zainteresowanie kwestią rozumności wiary chrześcijańskiej i związanej z nią kryteriów naukowości teologii. Omawiana pozycja powstała na bazie materiałów stanowiących przedmiot wykładów kursorycznych z teologii fundamentalnej. Pierwsza wersja zgromadzonego materiału sięga 1990 roku, kiedy to Autor prowadził seminarium naukowe, pomyślane jako wprowadzenie do teologii fundamentalnej. Kolejne wersje, stopniowo udoskonalane i zmieniane, były wygłaszane w ramach kursorycznego wykładu z teologii fundamentalnej podczas kolejnych semestrów zimowych na Wydziale Teologii Uniwersytetu w Monachium.

Zasadniczym celem prezentowanej pracy, zgodnie zresztą z podtytułem, jest wprowadzenie do teologii fundamentalnej (s. 8). Do dalszych celów podejmowanych w pracy można zaliczyć: ukazanie szerszego horyzontu ważnych, aktualnie dyskutowanych w tej dyscyplinie tematów oraz prezentację różnych metod badawczych.

Na całość pracy składa się piętnaście jednostek tematycznych, z których każda z osobna stanowi zamkniętą w sobie całość, zawierającą podsumowanie i aktualną literaturę omawianego zagadnienia. W jednostce pierwszej *Was ist fundamentalthologie?* (s. 11-23) o charakterze wprowadzającym w przedmiot, Autor ukazuje na tle krótkiego rysu historycznego badanej dyscypliny jej zadania i metody. Pozostałe jednostki można uporządkować zgodnie z klasycznym trójstopniowym podziałem tej dyscypliny na traktat o religii (*demonstratio religiosa*), o objawieniu (*demonstratio christiana*), o Kościele (*demonstratio catholica*). To, co odróżnia zaproponowany przez Schmidt-Leukela podział od klasycznych trójstopniowych podziałów, to wyodrębnienie czwartego traktatu – wiara i rozum (*de loci theologicis*). Treści tego traktatu (Pismo św., Tradycja, Urząd Nauczycielski) pierwotnie przynależały do traktatu drugiego i trzeciego, jednak ze względu na fakt tworzenia przez te zagadnienia szczególnego miejsca (źródła) dla teologii, zostają wyodrębnione w formie osobnego traktatu.

I tak na traktat o religii składają się takie jednostki tematyczne, jak: *Was ist Religion? Ist religiöse Rede unsinnig? Kann man Gott beweisen? Übel und Leid – eine Widerlegung*

Gottes? Gottesglaube als Selbstentfremdung? Autor podejmuje w nich najpierw próbę określenia, czym jest religia jako taka. W poszukiwaniu właściwego określenia fenomenu religii najwięcej uwagi poświęca chrześcijańskiej definicji religii. Następnie na tle pozytywistycznej krytyki religii Schmidt-Leukel ukazuje oryginalność wypowiedzi religijnych, których nie sposób poddawać weryfikacji jedynie za pomocą kryteriów uznanych przez pozytywizm. W przeprowadzeniu krytycznej analizy argumentów za istnieniem Boga zmierza do zaproponowania nowej interpretacji tzw. argumentacji za istnieniem Boga. W ramach traktatu o religii Autor umieszcza również tematykę teodycealną, wskazując na jej aktualne zadania i problemy.

Traktat o objawieniu tworzą trzy jednostki tematyczne: *Läßt sich Gott erkennen? Außerhalb der Kirche kein Heil? Offenbarug durch Jesus Christus?* Schmidt-Leukel wychodzi od omówienia pojęcia objawienia i możliwości jego rozpoznania. W prezentacji objawienia koncentruje się zasadniczo na jego wymiarze personalistycznym. Pozostałe zagadnienia współczesnej chrystologii fundamentalnej wraz z ich sposobami rozwiązywania ukazuje jedynie w formie wyliczenia. W ramach tego traktatu Autor przedstawia krytycznie trzy stanowiska charakterystyczne dla teologii religii: ekskluzywizm, inkluzywizm i pluralizm.

Traktat o Kościele zawiera takie zagadnienia, jak: *Kirche – wozu? Eine Kirche oder viele Kirchen? Wie kann Kirche «katholisch» sein?* Autor wychodzi od krytyki tradycyjnych sposobów argumentacji dawnej eklezjologii, które są niewystarczające w uzasadnianiu genezy i natury Kościoła opisywanego w kategoriach sakramentu. Współczesna posoborowa eklezjologia domaga się wypracowania nowych sposobów argumentacji, w których nie może zabraknąć wymiaru ekumenicznego. Na tle historii zmagania ekumenicznych Autor stara się ukazać cele ekumenicznie zorientowanej teologii. W perspektywie ekumenicznej przedstawia aktualne rozumienie jedności Kościoła oraz na tle kontekstualności Kościoła ukazuje znamię Jego uniwersalności.

Natomiast traktat na temat rozumu i wiary tworzą takie jednostki tematyczne, jak: *Wie von Gott reden? Ist Glaube vernünftig? Wie zuverlässig ist religiöse Erfahrung?* Treść tego traktatu stanowią najpierw różne modele umożliwiające dokonanie interpretacji mów religijnych. Następnie na tle analizy pojęcia wiary oraz zmian, jakie dokonały się w rozumieniu pojęcia racjonalności Autor dokonuje zestawienia tych dwóch pojęć. W ostatniej jednostce tego traktatu zostaje podjęta kwestia pewności wiary, która zostaje ukazana na przykładzie analizy trzech różnych relacji: wiara – rozum, wiara – objawienie i wiara – doświadczenie.

Podsumowując można stwierdzić, iż wielość podejmowanych w pracy tematów dobrze oddaje szeroki przedmiot badawczy teologii fundamentalnej, jako dyscypliny pogranicza, otwartej na argumenty *ad extra* i *ad intra*. Problematycznym w znaczeniu dyskusyjnym wydaje się układ niektórych jednostek tematycznych. Mimo iż Autor deklaruje gotowość budowania swego wprowadzenia do teologii fundamentalnej w odwołaniu do jej klasycznej struktury, to jednak wyraźnie zachwiana zostaje proporcja pomiędzy poszczególnymi jej traktatami. Przyczyn takiego sposobu prowadzenia wywodu w omawianej książce można upatrywać w osobistych zainteresowaniach Autora problematyką religii czy szczególnie teologii religii (por. P. Schmidt-Leukel, *Theologie der Religionen. Probleme, Optionen, Argumente*, München – Neried 1997). Mimo wymienionych wątpliwości prezentowana książka stanowi interesującą współczesną wersję podręcznika z teo-

logii fundamentalnej. Na uznanie zasługują, zamieszczone w końcowej części książki (s. 275-291), propozycje ćwiczeń (dyskusji) do poszczególnych jednostek. Propozycje te mające różne formy, stwarzają doskonałą okazję do pogłębienia treści zawartych w danych tematach, bądź sprawdzenia stopnia zrozumienia poszczególnych zagadnień przez samych słuchaczy teologii fundamentalnej. Jasny i klarowny język prowadzonego wywoodu podnosi dodatkowo wartość prezentowanej książki, która jest godna polecenia zarówno wykładającym teologię fundamentalną, jak i samym studentom, dla których jest ona zasadniczo kierowana.

ks. Andrzej Anderwald

Zenon Grocholewski, *Tanulmányok az egyházi házasság – és perjogról* (Studium z kanonicznego prawa małżeńskiego i procesowego), Szent István Társulat, Budapest 2000, ss. 211

Pod wyżej wymienionym węgierskim tytułem ukazało się książkowe wydanie wybranych artykułów arcybiskupa Zenona Grocholewskiego jako pierwszy tom studiów w ramach Biblioteki Podyplomowego Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu im. Piotra Pázmány w Budapeszcie. Opublikowana pozycja zawiera przekład na język węgierski pięciu specjalistycznych studiów wieloletniego profesora Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, do niedawna Prefekta Sygnatury Apostolskiej, obecnie Prefekta Kongregacji Nauczania Katolickiego. Przedmowę do książki napisał prof. Peter Erdő, rektor Uniwersytetu Katolickiego w Budapeszcie, ostatnio wyniesiony do godności biskupiej, pod którego kierownictwem omawiana pozycja została wydana. Warto nadmienić, że w ramach wspomnianego Uniwersytetu Katolickiego decyzją Kongregacji Wychowania Katolickiego z 30.11.1996 r. został powołany Instytut Prawa Kanonicznego z prawami fakultetu, którym kieruje prof. P. Erdő. W swej przedmowie podkreśla, że dla nowej uczelni jest szczególnym zaszczytem tłumaczenie i wydanie znakomitych artykułów Księdza Arcybiskupa – Prefekta.

W pierwszym artykule Autor zajmuje się zagadnieniem małżeństw mieszanych, które – jak zauważa – jest zagadnieniem bardzo aktualnym i złożonym. W pierwszej części tego studium kolejno zostały omówione: zarys sytuacji w tej dziedzinie przed Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 r., normy Kodeksu Benedykta XV i rozwój zagadnienia w duchu Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza w posoborowych dokumentach prawnych. W drugiej części studium o małżeństwach mieszanych zostały zawarte postanowienia Kodeksu Jana Pawła II dotyczące tychże małżeństw. Ze swych rozważań Autor nie wyłącza związków małżeńskich, zawieranych z osobą nieochrzczoneą, a nawet związków małżeńskich z osobami, które publicznie odstąpiły od wiary katolickiej (kan. 1086 § 1, 1071). Obszernie zostało omówione zagadnienie zezwolenia biskupa na małżeństwo z osobą innego wyznania chrześcijańskiego oraz zagadnienie dyspensy od przeszkody *disparitatis cultus* w kontekście niezbędnych gwarancji składanych przez katolickiego nupturienta. Studium zajmuje się również zagadnieniem formy prawnej i liturgicznej małżeństw mieszanych, odwołaniem i skutkami odwołania ekskomuniki, jaka kiedyś groziła za zawarcie małżeństwa mieszanego wobec ministra niekatolickiego. Sygnalizuje zarazem problem katolic-